

3. US DE LES VOCALS

3.1. INTRODUCCIÓ

En general se dona una correspondència exacta, a nivell del valencià estàndart, entre l'ortografia i la pronunciació de les vocals. No obstant, especialment en el vocalisme àton, poden donar-se algunes variacions segons dialectes i parlants, que convé descriure.

En quant al vocalisme tònic, és sabut que el valencià presenta set sons vocàlics, dos dels quals (la *e* i la *o* obertes, que fonèticament se transcriuen, respectivament, [ɛ] i [ɔ]) només compareixen, en valencià general i estàndart, en posició tònica; a excepció de les paraules *dèssset* i *dèneu* en les quals la *e* oberta també apareix en posició àtona: [déset, déneu].

L'obertura de les vocals en valencià es deu, en la majoria dels casos i com a llengua neollatina que és, a la quantitat de les vocals llatines i a uns altres motius etimològics, però també depén moltes voltes del context fonètic o dels sons veïns.

La *e* i la *o* obertes, que en general són correctament pronunciades pels valenciàparlants materns, poden presentar problemes per a valenciàparlants no materns, a causa de l'influència del castellà (que no té eixos dos sons) i del català, que fa un us diferent d'estes vocals. En este sentit, la perfecta realisació fonètica i diferenciació entre vocals obertes i tancades és fonamental en la llengua estàndart oral, tenint en conte que tan incorrecte és pronunciar-les totes tancades com, per ultracorrecció, tendir a fer-les totes obertes.

En este propòsit, donem en els següents apartats unes regles fonamentals de pronunciació³¹.

3.2. REGLES DE LA E OBERTA I TANCADA

3.2.1. E tònica oberta.

Segons l'etimologia la *e* tònica oberta prové:

- a. D'una Ē breu llatina: *labĕllum*>*label*, *tĕrra*>*terra*>, *sĕpte*> *sèt*.
- b. D'una I llatina que s'obri en *e* en desaparèixer els sons posteriors a l'accent: *viride*>*vert*, *virgine*> *verge*.

³¹ En cas de dubte, pot consultar-se l'obertura de les vocals de qualsevol paraula en el Diccionari Bilingüe de la RACV (<http://diccionari.llenguavalenciana.com/bilingue>). En este diccionari, les paraules que tenen una *e* o una *o* obertes van marcades en un asterisc (*) al costat: *mel**, *roda**.

Sobre les indicacions d'este capítul, s'han de fer tres advertències:

a.- Indiquem l'orige o etimologia llatina de les paraules de la següent manera: *lĕve*>*lleu* o *prĕtĭu*>*preu*, és dir, que la forma llatina *lĕve* evolucionà en valencià a *lleu*, o la forma llatina *prĕtĭu* evolucionà a *preu*.

b.- La tendència entre les persones més conscienciades o preocupades per la llengua és, davant d'un dubte o vacilació a l'hora de pronunciar una vocal oberta o tancada, obrir la vocal per ultracorrecció; este fet se deu, en molts casos, a un orige castellarparlant d'estes persones. També se sol interpretar que els neologismes, tecnicismes o cultismes s'han d'adaptar al valencià obrint les vocals *e* i *o* tòniques que aquells contenen, en un intent de fer-los "més valencians", quan en realitat han de seguir i generalment segueixen les mateixes regles que les paraules patrimonials.

c.- Se detecta una tendència a obrir la *e* i la *o* tòniques de les paraules esdrúixoles; tendència que s'accentua quan se tracta de tecnicismes, cultismes o neologismes (*plètora, rèmora, ègloga, pècora, dèspota, època, dècada, pròstata, apòstata, holòmetro, acròbata, autòmata, ludòpata, cardiòpata, quilòmetro, cleptòmana... quan en valencià són tancades). El parlant natiu no sol dubtar davant de formes patrimonials, però pot fer-ho en utilitzar estos neologismes o cultismes.

- c. D'una E que s'obri en entrar en contacte en una *u* procedent de la vocalisació d'una consonant llatina *-d-*, *-c-*, *-ty-*, formant el diftong decreixent *eu* i sent la *È* breu en llatí vulgar: *pēde*>*peu*, *sēde*>*sèu*, *dēce*>*dèu*, *prētīu*>*preu*.

Excepte: *credere*>*creure*, *cruce*>*creu*.

- d. Els numerals *dèssset* i *dèneu* conserven en valencià la doble tonicitat etimològica i mantenen obertes les vocals de les primeres i les segones síl·labes.

Segons el context fonètic trobem una *e* oberta:

- a. Quan la *e* és tònica i va seguida d'una *i* en la síl·laba següent, en independència de la seua etimologia llatina i encara que la síl·laba següent escomence per *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *tesis*, *tenis*, *ciència*, *gremi*, *elèctric*, *tècnic*, *valència* (química), *Suècia*, *èxit*, *geni*, *asèptic*, *premi*, *previ*, *epidèrmic*, *endèmic*, *comèdia*, *dèficit*, *cèntric*, *fermi*, *alèrgia*, *dèbil*, *apèndix*, *molèstia* (pero *molest* en *e* tancada), *centèsim*, *octogèsim*, *octaèdric*...

Excepte: *iglésia*, *sénia*, *Dénia*, *sépia*, *séquia*, *ténia*, *València*, *série*, *béstia*, *Xérica*, *sério*. El diftong *-ei-* es manté tancat: *lleï*, *rei*, *virrei*, *pleit*...

- b. Quan la *e* és tònica i va seguida d'una *u* en la síl·laba següent, en independència de la seua etimologia i encara que la síl·laba següent escomence per *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *crèdul*, *èmul*, *dècuple*, *rècua*, *mèdula*, *perpetu*, *pèrdua*, *cèdula*, *cèlula*, *espècul*, *tènue*, *ingenu*, *Hèrcules*.

- c. Quan la *e* és tònica i va seguida de *r* més consonant que no siga labial *m*, *b*, *p*: *cert*, *divers*, *dispersa*, *merla*, *hivern*, *infern*, *eterna*, *fratern*, *patern*, *percha*, *alergen*, *perdre*, *perc* (1a persona singular present indicatiu verb *perdre*), *convers*, *vers*, *cerç*, *vèrtola*, *vèrtebra*, *Albert*, *Berto* (hipocorístic d'Albert), *Adalbert*, *Robert*...

- d. Quan la *e* és tònica i va davant de *rr*: *guerra*, *serra*, *Anglaterra*, *ferro*, *verro*, *gerra*.

- e. Quan la *e* és tònica i va davant de *l*: *mel*, *pel*, *tel*, *tela*, *mustela*, *cel*, *gèl* (agua gelada), *vela*, *empelt*, *canela*, *anhel*, *Elig*, *archipèlec*, *elm*, *fidel*, *cruel*. També és oberta en els noms propis, encara que per castellanisació la tendència és tancar-la en molts casos: *Manuel*, *Samuel*, *Nelo*, *Manuela*, *Nela*, *Estela*, *Petronela*, *Pamela*, *Marcel*, *Miquel*, *Quelo*, *Rafel*, *Felo*, *Isabel*, *Carmel*, *Raquel*, *Abel*, *Daniel*, *Ezequiel*, *Gabriel*, *Imelda*, *Gisela*, *Griselda*, *Ismael*, *Joel*, *Marcel*, *Penèlope*, *Telm*, *Zoel*, *Adelf*...

Excepte: *armela* (i les seues variacions dialectals), *ele* (lletra), *hotel*, *coronel*, *babel*, *Utiel*, *cèlebre*, *feltre*, *gel* (sabó), *belga*, *selva*, i poques més.

- f. Quan la *e* és tònica i va seguida dels grups consonàntics *-ct-*, *-cd-*, *-pt-*: *objecte*, *perfecte*, *correcta*, *insecte*, *recte*, *secta*, *anècdota*, *sinècdoque*, *excepte*, *inepte*, *inepta*, *precepte*, *recepta*, *adepte*, *concepte*, *provecte*, *Hèctor*, *èctasis*...

- g. Quan la *e* és tònica i va seguida de *x* [ks]: *èxtasis*, *nexe*, *text*, *pretext*, *sext*, *context*, *èxodo*, *inconex*...

- h. En la terminació formada per *e* tònica més el grup consonàntic *-ndr-* en adjectius i substantius: *tendre*, *tendre*, *gendre*, *cendra*, *divendres*, *escolopendra*

Excepte els verbs de la tercera conjugació: *vendre*, *ofendre*, *defendre*, *prendre*, *entendre*, a on la *e* tònica és tancada.

3.2.2. E tònica tancada

D'acort en l'orige etimològic, la *e* tònica tancada pot provindre:

- D'una *Ē* llarga i *ĭ* breu del llatí vulgar: *Domīnicu*>*Doménec*.
- De la fusió del diftonc llatí AI, a on la *e* és el terme mig entre les dos vocals que el formen: *magis*>*mais*>*més*, *magistru*>*maistru*>*mestre*, *habeo*>*haio*>*he*. Este diftonc també es pot formar per metàtesis: *mortariu*>*mortairu*>*mortair*>*morter*, *operariu*>*operairu*>*obrir*>*obrer*.
- De l'unió de la *e* en la *u* formant el diftonc *eu*, quan la *u* procedix d'una labial llatina: *grave*>*greu*, *nive*>*neu*, *lève*>*lleu*.
- Per transformació d'una A, I, O en sílaba tònica seguida de palatal: *fascia*>*feix*, *apicūla*>*abella*, *cognoscēre*>*conéixer*.

Segons el context fonètic trobem una *e* tònica tancada:

- Davant d'una consonant labial *m*, *p*, *b*, *f*, *v*: *rem*, *fem*, *llémena*, *membre*, *émbol*, *émfasis*, *temps*, *Salem*, *Jerusalem*, *Benimuslem*, *polistémon*, *cep*, *época*, *gepa*, *pebre*, *trisépal*, *febra*, *ceba*, *teléfon*, *radioteléfon*, *sinalefa*, *senefa*, *befa*, *chēfla* (ferramenta), *acéfal*, *bicéfal*, *efer*, *éfeta*, *canéfora*, *éfor*, *chef*, *Nicéfor*, *Assuévar*, *Esteve*, *Parasceves*, *asséver*, *frévol*, *agrévol*, *benévol*, *malévol*, *rémora*...
 Excepte: *Josep*, *Pep* (pero no *Pepa*), *eixemple*, *chēfla* (dialectalment *galta*), que són obertes.
- Davant d'una consonant dental *t*, *d*: *estret*, *pedra*, *fret*, *pétal*, *seda*, *net*, *lletra*, *setze*, *tretze*, *dieta*, *set*, *pétreu*, *Alginet*, *ret*, *caletre*, *edro*, *plétora*, *diedre*, *quiet*, *poeta*, *método*...
 Excepte: *sèt* (numeral, a on la *e* és oberta per etimologia, del llatí *sēpte*).
- Davant d'una consonant palatal o postalveolar (*y*, *ll*, *ny*, *x*, *ch*, *g/j* [ɟʝ]): *feix*, *peix*, *Aleix*, *créixer*, *conéixer*, *paréixer*, *mareig*, *lleig*, *fege*, *mege*, *enveja*, *correja*, *llenya*, *clavell*, *senya*, *penya*, *orella*, *paella*, *clavell*, *cabell*, *flecha*, *mecha*, *epopeya*, *Pompeya*...
- Davant d'una consonant velar *c* [k], *g* [g]: *sec*, *plec*, *pleca*, *biblioteca*, *teca*, *hipoteca*, *suec*, *dimecres*, *egua*, *cego*, *negre*, *telégraf*, *radiotelégraf*, *pécora*, *égloga*, *década*, *Sueca*...
- Davant de *r* seguida de labial *m*, *b*, *p*, *v*, *f*: *ferm*, *erm*, *herba*, *terme*, *serp*, *acerp*, *conserva*, *serf*, *esperma*, *asperm*, *eritroperm*, *hematerm*, *monosperm*, *estaferm*, *diatérman*, *intèrpret*, *térbol*, *trébol*, *cérvol*, *hipérbole*...
- Davant de *r* seguida de velar: *alberc*, *verga*, *cércol*...
 Excepte: *pèrgola* i la 1a, 2a i 3a persona singular del present d'indicatiu del verb *perdre*: *perga*, *pergues*, que presenten *e* oberta, pero no en la conjugació dels altres verbs que acaben en *-ergar* com: *albergar*, *postergar*, *envergar*, *desenvergar*... que presenten *e* tancada.
- Davant de *-r* final: *darrer*, *acer*, *picher*, *llumener*, *mer*, *ferrer*, *carrer*...
- Davant de *r* quan esta pertany a la sílaba següent i quan no du la *e* una altra consonant darrere, sent final de sílaba: *cera* (ce-ra), *pera* (pe-ra), *héroe*, *fèrreu*, *aéreu*, *etéreu*...
 Excepte: *zero*, *clero*, en les que la *e* és oberta.
- Davant *s*, *ss*, *ç*, *c*: *res*, *pes*, *pressa*, *pésol*, *peça*, *peces*, *entés*, *promés*, *anglés*, *francés*, *esse*, *avespa*, *marquesa*, *princesa*, *festa*, *ginesta*, *cresta*, *fresc*, *molest*, *este*, *oest*, *est*, *sesta*, *gesta*, *gest*, *anapest*, *manifest*, *indigest*, *protesta*, *funest*, *Ernest*, *agrest*, *modest*, *honest*, *déspota*, *éster*...

Excepte: *pesta*<*pĕste*, *vesta*<*vĕste*, *tempesta*<*tempĕstas*, *testa*<*tĕsta*, *veça*, que per etimologia, per provindre d'una *ĕ* breu llatina, són obertes. Les restants, a pesar de la gran tendència vulgar a obrir la *e* tònica, són tancades.

- j. Davant de *n*: *cadena*, *véncer*, *depén*, *comprén*, *sent*, *cent*, *penja*, *pena*, *dent*, *ventre*, *dumenge*, *tenda*, *llengua*, *higiene*, *péntol*, *heterogéneu*, *gènesis*, *paréntesis*, *gent*, *propens*, *defensa*, *ofensa*, *castrense*, *forense*, *sense*...

Excepte: *Vicent*, *Cento* (hipocorístic de *Vicent*), *Vicenta* i *gènero*, que per etimologia, per provindre d'una *ĕ* breu llatina, són obertes.

- k. En la terminació formada per *e* tònica més el grup consonàntic -*ndr*- dels verps de la tercera conjugació: *vendre*, *ofendre*, *entendre*... (pero no en els adjectius i substantius: *gendre*, *tendre*, *tendra*, *cendra*, *divendres*, *escolopendra*, que són en *e* oberta).
- l. En les paraules acabades en -*enç*, -*ença*: *Llorenç*, *Llorença*, *llenç*, *tinença*, *creença*, *llença*, *pertinença*, *coneixença*, *creixença*, *naixença*, *renaixença*... i les formes verbals *convenç*, *venç*, *convença*, *vença*.
- m. En hiat: *bellea*, *pobrea*, *riquea*, *Altea*, *bellees*, *riquees*...
- n. En posició final de paraula tota *e* tònica final és tancada en valencià: *ple*, *be*, *fe*, *té*, *café*, *alé*, *canapé*, *Salomé*, *puré també*, *eixiré*, *parlaré*, *conegué*, *digué*, *conté*, *vindré*, *vosté*, *qué*, *perqué*, *consumé*...
- Excepte: *qüè*, *Novelè*.
- o. També és sempre tancada la *e* tònica en posició final seguida de -*s*: *aragonés*, *canapés*, *congrés*, *adés*, *consumés*, *anglés*, *encés*, *purés*, *interés*, *marqués*, *obés*, *progrés*, *excés*...
- p. També és tancada formant diftonc en una *u* (eu) procedent d'una labial llatina *neula*<*nĕbŭla*, *breu*<*brĕvis*, *beure*> *bĭbĕre*, *deure*<*debere*, *deute*<*dĕbĭtu*... o en uns atres casos com *deu* (deïtat), *solideu*, *feu* (feudal), *veu*, *creu*, *meu*, *teu*, *seu* (possessiu), *euro*, *neu*...
- Excepte *peu*, *sèu* (lloc social), *dèu* (10), *preu*, que són obertes i procedixen de la vocalisació d'una consonant llatina -*d*-, -*c*-, -*ty*-, i vocables no patrimonials com *trineu*, *troqueu*, *trofeu*.
- q. També és tancada la *e* del diftonc eu dels noms propis patrimonials usuals *Andreu*, *Tomeu* (reducció de *Bertomeu*), *Bernabeu* (de *Bernabé* influït per *Bertomeu*), *Mateu*, *Timoteu*, *Tadeu*, *Pompeu*, *Bertomeu* i *Romeu* (encara que estos tres últims presenten vacilació). Els noms propis d'introducció tardana i els poc usuals com *Eliseu*, *Perseu*, *Proteu*, *Basileu*, *Ireneu*, *Macabeu*, *Nereu*, *Tolomeu*, *Zaqueu*... tenen la *e* tònica oberta.
- r. És tancada la *e* del diftonc eu de totes formes verbals: *feu*, *desfeu*, *veu*, *canteu*, *excloeu*, *creus*...

3.3. REGLES DE LA O OBERTA I TANCADA.

3.3.1. O tònica oberta

Segons l'etimologia la *o* oberta prové:

- i. D'una O breu llatina: *rōta*>*roda*, *rōsa*>*rosa*, *cōr*>*cor*, *pōpŭlus*>*poble*, *sōcru*>*sogre*, *lōcu*>*lloc*, *prōpe*>*prop*, *nōmĭne*>*nom*, *pōrcu*>*porc*...
- ii. D'una reducció del diftonc llatí AU: *paucu*>*poc*, *causa*>*cosa*, *auru*>*or*, *paupĕre*>*pobre*, *gaudĭum*>*goig*, *thesauru*>*tesor*.

- iii. Del contacte d'una *o* tònica en una *u*, formant el diftonc decreixent *ou*, quan la *u* ve de la vocalisació d'una consonant o grup consonàntic llatí: *movere*>*moure*, *novem*>*nou*, *ovus*>*ou*, *bove*>*bou*, *cocere*>*còure* (cuinar).
- iv. D'una *O* llatina que s'obri per compensació en desaparèixer sons posteriors a l'accent: *solutus*>*solt*.

Segons el context fonètic trobem una *o* tònica oberta

- a. Quan la *o* tònica va seguida d'una *i* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia llatina, i encara que vaja seguida de labial *b*, *p*, *m*: *oli*, *dimoni*, *Antoni*, *obvi*, *òbit*, *òbila*, *còpia*, *història*, *oci*, *òptim*, *llògic*, *glòria*, *còmic*, *còdic*, *prosòdia*, *odi*, *fòbia*, *aerofòbia*, *agorafòbia*, *octodòntit*...

Excepte: *nóvio*, *nóvia*.

- b. Quan la *o* tònica va seguida d'una *u* o un diftonc *eu* en la sílaba següent, en independència de la seua etimologia i encara que vaja seguida de labial *b*, *p*, *m*: *lòbul*, *mòdul*, *glòbul*, *Aristòbul*, *monòcul*, *còpula*, *còmput*, *cònjuge*, *incòlume*, *idòneu*, *corpòreu*, *incorpòreu*, *arbòreu*, *estentòreu*, *cotiledòneu*, *erròneu*, *petròleu*.

- c. En el diftonc decreixent *ou* la *o* és oberta, en molts casos en independència de l'etimologia llatina: *bou*, *nou*, *renou*, *espermatozou*, *protozou*, *prou*, *moure* (i derivats, aixina com en tota la conjugació: *mòc*, *mous*, *moga*), *incloure*, *còure* (cuinar), *commoure*, *ploure*, *promoure*, *ròure* (rosegar), *somoure*, *mou*, *inclous*, *cou*, *commouen*, *plou*, *sòu* (jornal)...

Excepte: *sou* (verb *ser*) i *pou*, *jou*, *roure* (arbre), *coure* (metal) en les que, a pesar de la vacilació que es detecta des de l'època clàssica, l'obertura no és general en valencià i són tancades per etimologia (*puteu*, *iugu*, *robore*, *cupru*).

- d. Quan la *o* tònica va seguida d'una consonant no labial *b*, *p*, *m*: *taronja*, *teòlec*, *odontoide*, *hipòdrom*, *agrònom*, *horòscop*, *teòsof*, *homòton*, *Benimodo*, *moda*, *bor*, *clor*, *flor*, *sol*, *aeròfon*, *micròfon*, *aeròfop*, *Monòver*, *Moncofa*, *fisòfor*, *oda*, *odre*, *esòfec*, *antropòfec*, *dolmen*, *amorf*, *Benijòfar*, *gallofa*, *estrofa*, *carchofa*, *Cristòfol*, *Tòfol* (hipocòric de Cristòfol), *Tono*, *idiòtrof*, *alogen*, *alucinògena*, *gònada*, *solfa*, *atmòsfera*, *monòton*, *tòtem*, *pròcer*, *apòstol*, *pròrroga*, *orfe*, *moro*, *pròsper*, *Carlota*, *Crisòstom*, *Diògenes*, *Hermione*, *Isolda*, *Nofre*, *Onofre*, *Ot*, *Rodolf*...

S'exceptuen els casos citats en el punt 3.3.2. També són excepcions *pròstata*, *mónada*, *apòstata*, *demora*, *coca*, *cóncau*, *cóncava*, *Córdova*, *bicóncau*, *cónclau*, *ona*, *mona*, *góndola*, *pòlvora*, *gorga*, *pandorga*, *abrótan*, *hipopótam*, *bota*, *sota*, *soda*, *coda*... i les terminacions cultes *-ócrata*, *-ólatra*, *-ógraf*, *-ófan*, *-ófac* (esta darrera terminació culta sol prendre la forma *-òfec* en valencià, seguint la tendència patrimonial marcada per paraules com, *nàufrec*, *archipèlec*...)

- e. Quan la *o* tònica va seguida dels grups consonàntics *-ct-*, *-pt-*: *docte*, *docta*, *autòcton*, *còctel*, *òctuple*, *heteròpter*, *helicòpter*, *himenòpter*, *dioptra*, *coleòpter*...

- f. En les terminacions o sufixos *-ol*, *-ola*, *-ot*, *-ota*: *Puçol*, *juliol*, *dol*, *espanyol*, *ababol*, *bunyol*, *cresol*, *fesol*, *sequiol*, *consol*, *andola*, *aureola*, *camisola*, *escola*, *corriola*, *fillola*, *Riola*, *Carola*, *Ermengol*, *Fabiola*, *Ferriol*, *Oriol*, *trot*, *pilot*, *got*, *pot*, *lot*, *bòt* (embarcació, reclam), *vot*, *dot*, *garrot*, *boicot*, *grandot*, *ninot*, *cabota*, *carota*, *bellota*, *pigota*, *granota*...

Excepte: *gola*, *farigola*, *hola*, *bola*, *carambola*, *cola* (per a apegar; no en la conjugació del verb *colar*, que és oberta: *ell còla*, *tu còles*), *chabola*, *brot*, *rebrot*, en les quals la *o* és

tancada, i en els casos que són *o* tancada per etimologia: *bot* (recipient)<*bütte*, *bot* (de *botar*)<*büttare*, *tot*<*tōtum*, *rot*<*rūptu*, *bota*<*bütte*, *nebot*<*nepōte*.

- g. Quan la *o* tònica va seguida de velar *-c*, *-g*: *oca*, *ocre*, *mediocre*, *aladroc*, *albercoc*, *barroc*, *lloc*, *bloc*, *fòc* (flama), *floc*, *sòc* (calcer), *mòc* (verp *moure*) *toc*, *retoc*, *xaloc*, *groc*, *groga*, *ogre*, *octògon*, *retrògrada*, *poc*, *renoc*, *broc*, *choc*, *bajoca*, *joca*, *tapioca*, *roca*, *lloca*, *còca* (nau), *coc* (carbó), *carioca*, *broca*, *Sòcrates*, *inocu*, *demagoc*, *pedagoga*, *joc*, *heteròcrom*, *heteròcron*, *Roc*, *misògam*, *monògam*, *ornitògal*...

Excepte: *soc* (verp *ser*) *moc*, *blesmoc*, *boca*, *moca* (café), *moca* (medusa), *torcaboca*, *toca* (peça de roba), *foca*, *coca* (menjar), *foc* (de llum), *Diocles*, *coco*, *baroco*, en les quals la *o* és tancada.

- h. Quan la *o* tònica va seguida de *-rt*, és oberta en paraules com *acort*, *nort*, *recort*, *sòrt* (fortuna), *deport*, *absort*, *cort*, *fort*, *hort*, *mort*, *port*, *tòrt* (no recte) i derivats: *acorda*, *recorda*... pero tancada en unes atres, com *bort*, *gort*, *sort* (que no sent), *tort* (pardal) i derivats: *borda*, *sorda*...

Açò ocorre perquè la *o* és oberta quan procedix d'una *ō* breu llatina, *mōrte*>*mort*; este context fonètic és tan freqüent que s'ha convertit en tendència per lo que els estrangerismes s'adaptin o pronuncien en *o* oberta com *Ford* (llinage), *lord* (senyor)... i algunes paraules que per etimologia són en *o* tancada passen a ser generalment obertes com *cort*, del llatí vulgar *cōrte*.

- v. En la terminació *-ofa*: *carchofa*, *estrofa*, *garrofa*.

- vi. En la terminació *-os*, és oberta en: *arròs*, *espòs*, *alficòs*, *arròs*, *clos* (i derivats: *inclòs*, *reclòs*, etc.), *cos*, *endòs*, *redòs*, *gros*, *mòs* (de *mossegar*), *os*, *repòs*, *terròs*, *tòs* (part de darrere del cap), *tros*, *fos* (excavació, i participi del verp *fondre*, aixina com els seus derivats: *confòs*, *difòs*, etc.)

Però és tancada en *gos*, *tós* (de *tossir*), *ros* (color del monyo) i en paraules formades en el sufix *-ós*: *poregós*, *carnós*, *mimós*, *verdós*, *nebulós*, *ventós*).

- vii. En les terminacions *-osa* / *-ossa*, la *o* sol ser oberta també, incloent els derivats de *-os* que tenen *o* oberta (*esposa*, *grossa*, *reposa*, *difosa*...) i unes atres com *cosa*, *llosa*, *nosa*, *posa*, *prosa*, *rosa*, *brossa*, *carrossa*, *crossa*, *destrossa*, *fossa*, *glossa*.

Però és tancada en els derivats de *-os* en *o* tancada (*gossa*, *rossa*, *poregosa*, *carnosa*, *mimosa*, *verdosa*, *nebulosa*, *ventosa*...) i unes atres paraules com *bossa*, *glucosa*, *rabosa*, *Callosa*.

3.3.2. O tònica tancada

Segons l'etimologia la *o* tancada prové:

- a. D'una *O* llarga llatina: *nepōte*>*nebot*, *pōma*>*poma*, *invidiōsus*>*envejós*, *lěctiōne*>*llicó*, *sēniōre*>*senyor*, *tōtum*>*tot*, *rōbōre*>*roure* (arbre) (pero *ròure*, *rosegar*), *pyrōpus*>*pirop* (mineral), *vōta*>*boda*, *cōngru*>*congre*, *hyssōpum*>*hisop*, *cōngru*>*congre*; *mōra*>*mora* (fruit), del llatí vulgar (pero *mōra*, dona que practica la religió islàmica).

Excepte: *sōle*>*sol*, en *o* oberta, encara que no és etimològica però és general en valencià i clàssica, i *abdōmen*>*abdomen* i *fenomen*, *prolegomen*...

- b. D'una Û breu llatina: *iüvéne>jove*, *lúpu>llop*, *pülvis>pols*, *güla>gola*, *püllu>poll*, *cüpru>coure* (metal), *pütéu>pou*, *iügu>jou*,³² *gürgu>gorc*, *poda*, derivat de *podar*, del llatí *pütare*, *fürca>forca*, *porga* (derivat posverbal de *porgar*, del llatí *pürgare*), *türdu>tort* (pardal; pero *tòrt* = no recte), *sürdu>sort* (que no sent; pero *sòrt* = fortuna).
- c. D'una U llatina seguida de grups consonàntics: *turris>torre*, *mundus>món*, *tussis>tós*, *muccus>moc*, *pulsus>pols* (glatit), *sulcus>solc*.

Segons el context fonètic trobem una *o* tònica tancada:

- a. Quan una paraula és aguda i acaba en *-ó*, *-or*, *-orn*: *camió*, *cançó*, *coentor*, *dolor*, *millor*, *professor*, *amor*, *babor*, *estribor*, *forn*, *adorn*, *contorn*, *enjorn*, *retorn*, *soborn*...

Excepte: *açò*, *això*, *allò*, *bo*, *rebò*, *çò*, *Melchor*, *dò* (regal), *resò*, *sò*, *to*, *semitò*, *tro* (atmosfèric), *retrò*, *tro* (cadira), *tor*, *or* (reducció del diftong llatí *au*, *auru>or*), *cor*, *cor* (de cant), *tesor*, *mors/mor* (verp morir), *flor*, *plor*, *por* (i el seu plural, derivats o composts que conserven la tonicitat en la *o*), *corn*, en totes les quals la *o* és oberta.

- b. Quan la *o* tònica va seguida de labial *b*, *m*, *p* (esta última sílaba en moltes excepcions; vore punt 3.3.1): *copa*, *estopa*, *tropa*, *acróbata*, *discóbol*, *popa*, *sopa*, *cop*, *cobra* (serp), *glop*, *heliotrop*, *hisop*, *llop*, *pirop* (mineral), *chop*, *Polop*, *areópac*, *omóplat*, *dropo*, *guilopo*, *ópal*, *crisópal*, *llom*, *cóm*, *om*, *plom*, *majordom*, *cleptóman*, *melóman*, *biblióman*, *megalóman*, *autómata*, *elastómer*, *blastómer*, *termómetro*, *quilómetro*, *estómeç*, *gómfosis*, *ludópata*, *cardiópata*, *sobre*, *nómada*, *cómodo*...

Excepte: *Beniopa*, *palop*, *miop*, *arrop*, *autostop*, *garlopa*, *escalop*, *òpera*, *obra*, *òbol*, *llòbrec*, *sobra* (del verp *sobrar*), *sòbres* (coses que sobren), *còbra* (del verp *cobrar*), *dòberman*, *aixarop*, *estrop*, *manyopla*, *sinople*, *abdomen*, *prolegomen*, *fenomen*... i *nom*, *prop*, *home* (a on la *o* oberta és etimològica, ja que prové d'una ò breu llatina, *nōmīne*, *prōpe*, *hōmīne*); també és oberta la *o* tònica de les terminacions cultes *-òpodo*, *-òpolis*, *-òpili* i la *o* tònica davant del grup consonàntic *-pt-*: *coleòpter*.

3.4. VOCALS ÀTONES

El sistema vocàlic àton del valencià presenta cinc vocals clarament diferenciades: *a*, *e* tancada, *i*, *o* tancada, *u*. En valencià estàndart, la correspondència entre la pronunciació i l'escriptura de les vocals àtones és sistemàtica i plena.

Les dos divergències més esteses a nivell dialectal, que són acceptables en els àmbits comarcals a on són pròpies, per la seua generalisació, són les següents:

- a) En el valencià meridional se produïx el fenomen, no propi del valencià estàndart, de l'harmonia vocàlica, consistent en la pronunciació com a [ɛ] o [ɔ] obertes de la vocal [a] àtona en posició final de paraula, la qual se produïx per assimilació a la [ɛ] o [ɔ] tònica de la sílaba anterior en paraules com *terra*, *perla*, *roda*, *taronja*, donant lloc a les realitzacions [téɛ, pérɛ, róɔ, tarónɔ].

³² La pronunciació de *coure* (metal), *pou* i *jou* en *o* oberta no és etimològica ni general en valencià, per lo que s'ha de mantindre la pronunciació tancada en un registre estàndart. En canvi, és oberta la *o* de *tou*, aixina com la dels seus derivats quan apareix en posició tònica.

- b) Segons varietats i especialment en la pronunciació relaxada, s'observa certa tendència a obrir en [a] la [e] àtona inicial de paraules que escomencen per *es-*, *em-*, *en-* i *eix-*, com *escriure*, *emportar*, *entendre* o *eixir*.

No obstant, en àmbits d'ús més generals o formals, propis de la llengua estàndart, les assimilacions anteriors no són recomanables.

Per una altra banda, existixen atres tres variacions dialectals més locals o minoritàries, més esteses en unes formes que en unes atres, que són pròpies de registres col·loquials:

- Les diftongacions de la *o* inicial en [au] en paraules com *ofegar*, *olor*, *oliva*, *obrir* i derivats.
- La pronunciació com a *u* de la *o* en paraules com: *Josep*, *cosir*, *tossir*, *poal*, *collita*, *sofrir*, *joventut*, *jovenil*, *Joan*, *son* (possessiu), *mon* (possessiu)... o de la *u* com a *o* en paraules com *municipal*.
- L'emudiment de la *i* en el grup *ix*: *caixa*, *queixa*, *faixa*.

En els tres casos s'ha de tendir a mantindre el vocalisme valencià tradicional i clàssic.

Per últim, existixen desviacions en un marcat caràcter vulgar:

- Assimilacions i dissimilacions com **dicidir* per *decidir*, **veglar* per *vigilar*, **viritat* per *veritat*, **elicitricitat* per *electricitat*, **calandari* per *calendari*, **medecina* per *medicina*, **vesita* per *visita*...
- La caiguda de *a* o *e* per contacte en *r*: **vritat*, per *veritat*, **cranc* per *carranc*, **safreig* per *safareig*, **alcra* per *alqueria*. No obstant, la forma *fredat* s'ha generalitzat en valencià eliminant la forma *feredat* que podem considerar arcaica.
- El tancament de *e* en *i* per contacte en una consonant palatal: **dijú* (ieiūnu) per *dejú*, **sinyor* (sēniōre) per *senyor*, **ginoll* (genūcūlu) per *genoll*, **minjar* per *menjar*, **sinse* per *sense*, **endivinalla* / *endivinar* per *endevinalla* / *endevinar*, **dixar* per *deixar*. S'exceptuen *giner*, *quixal* i *xixanta* (*xixantaú*, *xixantadós*...) que des d'antic i per tradició són pronunciades i escrites d'esta manera.
- La reducció de diftongs com: **coranta* per *quaranta*, **custió* per *qüestió*, **conevol* per *qualsevol*, **casolitat* per *casualitat*, **conscència* per *consciència*.
- La transformació del diftong *ou*, en *au*, que es produïx en el valencià meridional i en els poblats marítims de la ciutat de València: *pou*, *mou*, *bou*, *plou*, *ou* i no **pau*, *mau*, *bau*, *plau*, *au*.

Per una altra banda, l'influència recent de la normativa catalana sobre el nostre idioma ha provocat entre alguns usuaris certs dubtes i deformacions llingüístiques, tant ortogràfiques com de pronunciació. En este sentit ha de recordar-se, en lo que respecta al correcte ús del vocalisme àton, que:

- Se pronuncia i escriu en *a* segons l'etimologia, la documentació clàssica valenciana i la tradició oral, paraules com *ampar* (**imparare*), *jaure* (*iacere*), *llançar* (*llancĕare*), *nadar* (*natāre*), *nàixer* (*nascĕre*), *traure* (*trahĕre*) i derivats. S'han d'evitar els catalanismes **empar*, *jeure*, *llençar*, *nedar*, *néixer*, *treure*, i derivats.
- Igualment se pronuncien i escriuen en *a* per tradició i segons la documentació clàssica valenciana, encara que no tan etimològiques o d'etimologia incerta, paraules com *arrancar*, *albargina*, *charrar*, *clavill*, *llauger*, *llaganya*, *llançol*, *maravella*, *resplendor*, *sancer* i derivats, entre atres. S'han d'evitar els catalanismes **arrencar*, *alberginia*, *cherrar*, *clebill*, *lleuger*, *lleganya*, *llençol*, *meravella*, *resplendor*, *sencer*, i derivats.

- iii. En independència de l'etimologia gàlica s'ha de dir i escriure *embaixada* i *embaixador*, com feen molts dels nostres clàssics i com fan els parlants valencians que no canvien la *e* àtona inicial per *a*. Són incorrectes les grafies **ambaixada* o **ambaixador*.
- iv. Les formes *Micalet* i *Viçantet*, diminutius, respectivament, de *Miquel* i *Vicent*, són les populars, tradicionals i generals i aixina s'han de pronunciar i escriure.
- v. S'ha de respectar la distinció característica del valencià que diferencia entre el sufix masculí *-iste* i el femení *-ista* (*artiste / artista, comuniste / comunista, dentiste / dentista*), incloent aquelles paraules que no tenen femení com *Batiste*.
- vi. Les formes valencianes, clàssiques i etimològiques com ara: *redó* (del llatí vulgar *retūndu*), *fenoll* (fenüçülu), *genoll* (genüçülu), *rastoll* (del llatí vulgar *restüçülu*) són les correctes. S'han d'evitar les formes catalanes **rodó*, fonoll, jonoll, rostoll.
- vii. S'ha de respectar la pronunciació i correcta escritura de les paraules acabades en *-aiximent* o *-eiximent*, com *naiximent, coneiximent* (i no **naixement, coneixement*), aixina com les que escomencen per *eix-*, com *eixemple, eixercici, eixèrcit, eixecutar* (i no **exemple, exercici, exèrcit, executar*).

3.5. FONÈTICA SINTÀCTICA

Se produïx una elisió de la *a* per fonètica sintàctica (que és plenament correcta, pero no deu afectar a l'escritura, a on la *a* s'ha de mantindre), en casos com:

quina hora [kinóra]
una atra volta [ùnátra vólta]
mija hora [mìdʒóra]

Esta elisió és també freqüent pero no tan sistemàtica com les anteriors en la vocal *e*, en casos com:

no es mereixen [nós meréiʃen]
si em pareix [sim paréiʃ]
lo que hages vist [lo kádʒes víst]
onze anys [ònzáns]

Per una atra banda, el pronom *ho* (vore el capítul de Pronoms personals) se pot pronunciar [u] ([w] en funció consonàntica):

ho he dit [wé dít]
li ho dic [liu dík]
conta-li-ho [kóntaliu]
ho escolte [weskólte]

i en alguns casos [eɥ]:

ho pense [eɥ pénsɛ]
s'ho creu [seɥ kréu]
dis-m'ho [dísmɛɥ]

excepte darrere de consonant, com és el cas del gerundi o infinitiu a on se pronuncia sempre *ho*:

fer-ho [féro]
dir-ho [díro]
portar-ho [portáro]
pensant-ho [pensánto]